

BEKJEMPELSE AV KJEMPESPRINGFRØ LILLEHAMMER KOMMUNE

03. NOVEMBER. 2023

PLANTER
I VÅTMARK

MENNESKET
I VÅTMARK

INSEKTER
I VÅTMARK

FUGLER
I VÅTMARK

FISK
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

RAPPORT 2023:37

Utførende institusjon:

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS

Prosjektansvarlig:

Andrea Rishatt

Prosjektmedarbeider:

Kristine Heistad

Lea Hoch

Eir Nedland

Oppdragsgiver:

Lillehammer kommune

Kontaktperson:

Anders Breili

Referanse:

Rishatt, A., Hoch, L., Nerland, E. (2023). Bekjempelse av kjempespringfrø Lillehammer kommune 2023. Dokkadeltaet Våtmarkssenter AS (Rapport 2023:37).

Sammendrag:

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS (DNV) utførte bekjempelse av kjempespringfrø i Årettadalen, Lillehammer i 2023. Oppdraget ble tildelt av Lillehammer kommune.

Del I av denne rapporten beskriver kort metode for bekjempelse og fakta om kjempespringfrø. Denne delen vil i stor grad likne tidligere rapporter. Del II gir en oversikt over lokaliteter som ble bekjempet i 2023 og en anbefaling for videre arbeid.

Hovedfokus var bekjempelse av allerede kjente lokaliteter nær elva Åretta. Metoden for bekjempelse var luking og slått. Spredningen av kjempespringfrø i Årettadalen er bekymringsfull til tross for bekjempelsesarbeidet. Det er observert kjempespringfrø i bekkeløpet nærmere utløpet og flere ulovlige dumpingplasser for hageavfall. Svært bratt terreng gjør det utfordrende å luke planten flere steder og et svært lavt budsjett til bekjempelsesarbeidet gjør det umulig å bekjempe alle forekomster i Årettadalen.

Forsidefoto:

Kjempespringfrø (*Impatiens glandulifera*). Foto: Eir Nerland, 2023.

EMNEORD:

Kjempespringfrø, *Impatiens glandulifera*, Bekjempelse av fremmede arter, Lillehammer kommune, Åretta, elv

Innhold

Del I – Fakta om kjempespringfrø og bekjempelsesmetoder	4
Innledning	4
Fakta om kjempespringfrø	4
Metode.....	5
Luking og slått.....	5
Sprøyting	5
Sprøyting med kokende vanndamp	5
Del II –Arbeid utført i 2023	6
Beskrivelse av lokalitetene.....	6
Metode for bekjempelse i 2023.....	14
Oppsummering og anbefaling for videre arbeid	15
Kilder.....	16

Del I – Fakta om kjempespringfrø og bekjempelsesmetoder

Innledning

Kjempespringfrø (*Impatiens glandulifera*) ble innført til Europa på 1830-tallet. Over tid har den forvillet seg og spredt seg i vegskråninger, langs bekker, på beitemark og i skogsområder. Evnen til å spre seg hurtig, samt utkonkurrere stedegne arter, har gjort at arten er vurdert til svært høy økologisk risiko på Fremmedartslista 2018 (Elven et al 2018).

Fakta om kjempespringfrø

Kjempespringfrø stammer fra Himalaya, der den vokser på 1800-4000 meters høyde. Den ble innført til Europa som prydpilte. I Norge ble den første gang dokumentert en «forvillet» forekomst på 1930-tallet. I dag finnes den på Østlandet og nordover langs kysten til Tromsø.

Kjempespringfrø er lett å kjenne igjen; den har hul stengel, som er lett å knekke, lite rotsystem og rosa blomst. Fra midten av juli utvikles frøkapsler. Modne frøkapsler eksploderer ved berøring. Frøene er brun-svarte (figur 1).

Figur 1. Frø fra kjempespringfrø (Foto: Lea Hoch, 2021).

En plante kan produsere så mye som 4000 frø under gode forhold og kaste dem 6-8 meter. De siste årene har den norske sommeren blitt fuktigere og varmere, noe som har skapt svært gode vekstvilkår for arten og bidratt til at spredningen har gått mye raskere enn tidligere. Frø som ikke utsettes for frost, spirer som oftest etter ca. 4 uker. Kjempespringfrø er vanskelig å finne før slutten av juni, da blomstringen starter i begynnelsen/midten av juli, avhengig av voksested og værforhold.

Kjempespringfrø tilpasser seg omgivelsene på en utrolig måte. Det vanligste er 1-2 meter høye planter som vokser tett og støtter seg på hverandre eller annen vegetasjon. Enkeltplanter som har god tilgang på lys og vann, utvikler seg til en liten busk med forgrenet stengel og mange blomster. I tørrere områder med lite tilgang på lys, er planten tynn og uten forgreninger, ofte liggende langs bakken med bare et par blomster. Sent i sesongen er det vanlig å se planter som bare er 10-20 cm høye, men som likevel har utviklet 1-2 blomster. Kjempespringfrø tåler mye. Knekkes toppen av, kommer det raskt 3-4 nye toppskudd. Blir den lukt opp, men blir liggende hel på bakken, kan de utvikle nye rotskudd. Legges en plante oppå en stein, lever den i ukesvis, dersom det er fuktig vær (Høitomt, 2013).

Selv om kjempespringfrø sprer seg lett og har gode vekstforhold i Norge og Europa, er det likevel mulig å bekjempe den. Grunnen til dette er:

- Selve planten er ettårig, og det bare er frøene som overvintrer.
- Forskning viser at frøene er kun spiredyktige i to år (Fløistad et al. 2009).

Metode

Luking og slått

Luking er en tidkrevende metode som ideelt sett må gjentas hver 3-4 uke, fordi det stadig spirer nye planter. Det er viktig å få med hele planten, for å forhindre dannelse av nye skudd lenger ned på stengelen. Plantene må lukes før blomstring og planteavfallet bør helst leveres til forbrenning. Sesongstart er juni, men avhenger av hvordan våren har vært. På større bestander vil det være for tidkrevende å luke alle planter. Her kan slått med ljå, ryddesag og/eller slåmaskin være et alternativ. Det vil ikke være mulig å sammele planteavfallet til forbrenning etter slått. Derfor er det svært viktig å slå ned plantene minst 3 – 4 ganger gjennom sesongen.

Figur 2. Etter luking er det viktig at roten ikke kommer i direkte kontakt med jord (Foto: Kristine Heistad, 2017).

Sprøyting

Det ble ikke utført sprøyting i 2023, men ved enkelte lokaliteter kan man vurdere om det er hensiktsmessig, dersom det er for omfattende å luke. Der det er behov for å sprøyte bør dette gjøres én til to ganger pr. sesong. Områdene må gås over noen uker etter sprøyting. Det er viktig at det ikke sprøytes nærmere enn 10 meter til vann, noe som kan være en utfordring der kjempespringfrø vokser tett langs bekker.

Sprøyting med kokende vanndamp

Dette er en relativt ny bekjempelsesmetode som har vist seg å ha god effekt. Dette er et miljøvennlig alternativ til kjemisk sprøyting, og kan benyttes nært vann og vassdrag. Utfordringen er at det kun kan sprøytes der maskinen kommer til, dvs. rett ved veger.

Del II –Arbeid utført i 2023

Beskrivelse av lokalitetene

Figur 3 viser områder med kjempespringfrø i Årettadalen i Lillehammer kommune. Grønne polygoner viser områder med kjempespringfrø som ble prioritert bekjempet med luking og slått i 2023. Gule polygoner viser områder med kjempespringfrø som ikke ble bekjempet i 2023.

Figur 3. Lokalteter (totalt 11 lokaliteter) med kjempespringfrø i Årettadalen, Lillehammer kommune. Grønne polygoner viser områder som ble bekjempet i 2023. Gule polygoner er forekomster som ikke ble bekjempet i 2023 (Kartarbeid: Andrea Rishatt, kartgrunnlag: norgeskart.no, 2023).

Lokalitet 1: Stort område med tettvoksende vegetasjon rett ved gangstien i øvre del av Åretta (figur 4). De siste årene har det blitt observert færre kjempespringfrø planter ved denne lokaliteten. Det ble i 2023 ikke prioritert bekjempelse i lokalitet 1.

Figur 4. Lokalitet 1 i september 21.2021. Det er tydelig at hageavfall har bidratt til spredningen av kjempespringfrø. Det var kun få planter å se etter to runder med lusing (Foto: Lea. Hoch, 2021).

Lokalitet 2: Kjempespringfrøbestanden i denne lokaliteten er mindre enn tidligere år, noe som kan tyde på at bekjempelsen har gitt gode resultater. Det kan også tenkes at vegetasjonen her har blitt tettere og utkonkurrerer kjempespringfrø som er relativt lyskrevende. Lokalitet 2 ble ikke bekjempet i 2023.

Figur 5. Tett vegetasjon på lokalitet 2 utkonkurrerer kjempespringfrø. Her var det færre planter i nærheten av bekken enn i 2021, men fortsatt en del planter i de bratteste partiene lenger opp i lokaliteten (Foto: Andrea Rishatt, 2022).

Lokalitet 3: Her vokser kjempespringfrø ved skogkanten og bortover mot jernbanelinjen, samt langs Åretta (figur 3). Lokaliteten ble i 2023 slått med ryddesag og slåmaskin, og samt luket ved Åretta. Slåtten med ryddesag ble gjennomført på samme sted som i 2022 (figur 6 og 7). Slåtten fra 2022 så ut til å ha bidratt til at færre kjempespringfrø planter vokser opp. Det er svært tidskrevende å luke kjempespringfrø, særlig i starten av sesongen når plantene fortsatt er små. Det ble derfor bestemt at denne lokaliteten skulle slås da det vil være tidsbesparende å bekjempe på denne måten. Slått med slåmaskin ble gjennomført i et større parti ved Åretta på grensa til lokalitet 7 og nærmest jernbanelinjen og (figur 8 og 9). Det ble også luket en del planter ved Åretta der det ikke var mulig å slå.

Figur 6. Skogkanten i lokalitet 3 før slått med ryddesag (Foto: Andrea Rishatt, 2023).

Figur 7. Skogkanten i lokalitet 3 etter slått med ryddesag (Foto: Andrea Rishatt).

Figur 8. Lokaltet 3 ved Åretta etter slått med slåmaskin 22.06.2023 (Foto: Andrea Rishatt, 2023).

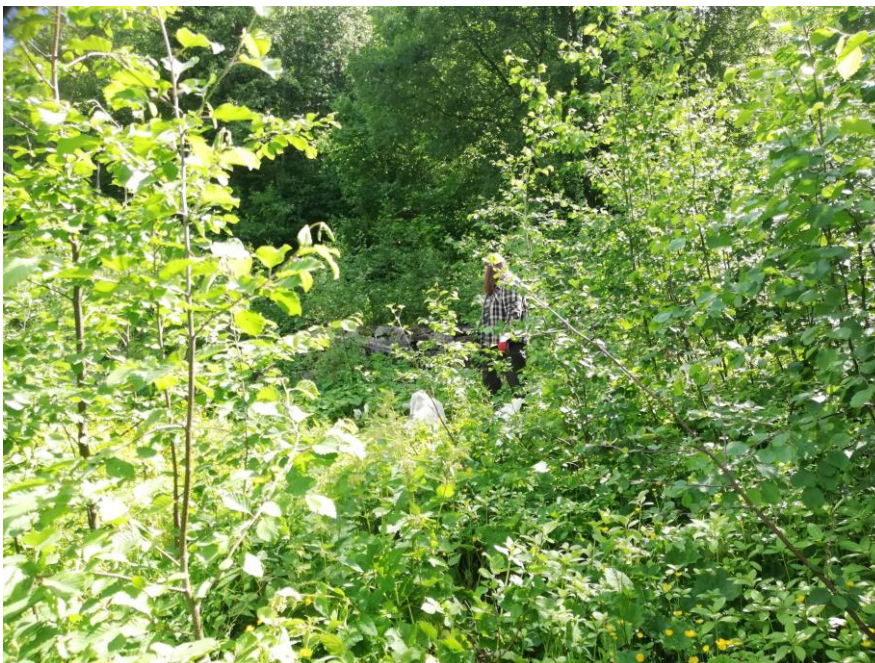

Figur 9. Et større parti ved jernbanelinjen i lokalitet 3 ble slått med slåmaskin 22.06.2023. Hvorvidt slått vil ha positivt effekt og bidra til å redusere kjempespringfrø planter vil man kunne se til neste år (Foto: Andrea Rishatt, 2023).

Lokalitet 4: Ble luket en gang 22.06.2023. Det vokste en del planter ved denne lokaliteten, og det ble derfor forsøkt luket så mange som mulig. Mange av kjempespringfrø plantene var blitt til store og høye (figur 10 og 11).

Figur 10. Tett og stor forekomst av kjempespringfrø i lokalitet 4. Det ble forsøkt luket så man mange planter som mulig (Foto: Andrea Rishatt, 2023).

Figur 11. Lokalitet 4 var ellers preget av høy og tett vegetasjon (Foto: Andrea Rishatt, 2023).

Lokalitet 5: Oppdaget i 2019 og bekjempet for første gang i 2021. Her vokser det en stor forekomst av kjempespringfrø med store individer, men bestanden har etter to år med bekjempelse blitt gradvis mindre. Lokaliteten ble delvis bekjempet i 2023. Lokaliteten ligger forholdsmessig langt fra bekken og utgjør dermed en mindre spredningsrisiko. Det er likevel viktig å bekjempe kjempespringfrø i hele Årettadalen flere ganger gjennom sesongen for å redusere bestanden på sikt.

Lokalitet 6: DNV ble tipset om denne lokaliteten av en grunneier i 2020. Det er antakelig en ulovlig hageavfallsplass som har ført til spredning av kjempespringfrø. Lokalitet 6 ble ikke prioritert bekjempet i 2023.

Lokalitet 7: Bekjempet to ganger i juni 2023. Plantene var veldig små ved første bekjempelsesdag 08.06.2023, og lukingen ble svært tidskrevende og lite effektivt. Det ble derfor prioritert å bekjempe lokalitet 7 en gang til den 22.06.2023 når plantene var blitt større og det var lettere å få øye på dem. Kjempespringfrø som vokser ved denne lokaliteten, utgjør en særlig stor spredningsfare da de befinner seg tett ved bekkeløpet. Det ble oppdaget flere planter i selve bekken som også ble luket bort. Deler av lokalitet 7 ble slått med slåmaskin for første gang 22.06.2023 (figur 12).

Figur 12. Slått med slåmaskin lokalitet 7 (Foto: Andrea Rishatt, 2023).

Lokalitet 8: Oppdaget og bekjempet for første gang i 2021. Ble ikke prioritert bekjempet i 2023 på grunn av manglende tid og at det var andre lokaliteter som ble prioritert bekjempet.

Lokalitet 9: Oppdaget i 2021 og ikke prioritert for bekjempelse i 2023. Det er stor sannsynlighet at dumping av hageavfall har ført til spredning av kjempespringfrø. Mange store individer som har spredt seg i skråningen ned mot Åretta.

Lokalitet 10: Liten forekomst bak et skur som antagelig har spredt seg fra hageavfall. Denne lokaliteten ble ikke prioritert for bekjempelse i 2023 på grunn av at andre lokaliteter ble prioritert.

Lokalitet 11: Relativt stor forekomst i bekkeløpet på eiendommen til Lillehammer camping. Plantene har antageligvis spredt seg gjennom vannet og har sin opprinnelse i Årettadalen. Denne forekomsten utgjør en svært stor spredningsfare siden det er kort vei til Mjøsa fra voksestedet. Denne lokaliteten ble oppdaget i 2021 og ble bekjempet for første gang i 2022 (figur 13). Lokalitet 11 ble prioritert bekjempet den 08.06.2023. Plantene var ikke blitt store på dette tidspunktet, men var lett å se og luke (figur 14).

Figur 13. Lokalitet 11 juli 2022. Mange individer i bekkeløpet til Åretta på eiendommen til Lillehammer Camping. Lokalitet 11 ble bekjempet for første gang i 2022. Bilder viser lokalitet 11 før bekjempelsen (t.v.) og etter bekjempelsen (t.h.) i 2022. (Foto: Andrea Rishatt, 2022).

Figur 14. Lokaltet 11 juni 2023. Kjempespringfrø plantene var relativt små i starten av juni (Foto: Andrea Rishatt, 2023).

Metode for bekjempelse i 2023

All bekjempelse ble utført i form av luking, samt slått med ryddesag og to-hjuls slåmaskin. Plantene ble tatt opp med rota og planteavfallet ble samlet i søppelsekker og levert til forbrenning (figur 15 og 16). Det ble gjennomført bekjempelse på lokalitetene 3, 4, 5, 7 og 11 fordelt på to bekjempelsesdager juni 2023. På grunn av manglende tid samt stramt budsjett ble lokalitetene 1, 2, 6, 8, 9 og 10 ikke prioritert bekjempet i 2023. Luking av kjempespringfrø ble hovedsakelig utført relativt tidlig i sesongen i juni-måned før plantene hadde utviklet blomster. Fjorårets slått med ryddesag i lokalitet 3 visste god effekt ved at det var færre og mindre planter som vokste opp der slåttene var blitt gjennomført i 2022. Det ble derfor bestemt, i samråd med Lillehammer kommune, at lokalitet 3 og 7 skulle testes slått med slåmaskin i 2023. På denne måten håper vi å holde bestanden på lokalitetene 3 og 7 nede samt bidra til at færre planter skal vokse opp igjen til neste år. Det var ikke mulig å gjennomføre bekjempelse høsten 2023 grunnet manglende timer i prosjektet.

Figur 15. Planteavfallet ble samlet i søppelsekker og levert til forbrenning (Foto: Lea Hoch, 2021).

Figur 16. Planteavfallet i gjennomskiktigeposer ble levert til forbrenning etter bekjempelse (Foto Andrea Rishatt, 2023).

Oppsummering og anbefaling for videre arbeid

Bekjempelsen som ble utført i lokalitetene 3, 4, 5, 7, og 11 ble vellykket ved at det ble luket og slått mange planter. Slåttene fra 2022 i lokalitet 3 viste svært god effekt og det ble oppdaget færre planter enn i 2022 og 2021.

Lokalitet 11 ble først oppdaget i 2021 og bekjempet for første gang i 2022. Her var det mange kjempespringfrø-planter både i og langs bekkeløpet som potensielt kan spre seg videre ut i Mjøsa. Denne lokaliteten ble også høyt prioritert i 2023 og alle planter ble så og si luket bort.

Som følge av stramt budsjett og få ressurser ble noen av lokalitetene ikke prioritert for bekjempelse i 2023, men dersom budsjettet blir romsligere i 2024 ønsker DNV å bekjempe alle 11 lokalitetene med kjempespringfrø som til nå er oppdaget i Årettadalen.

Bekjempelsesarbeid i Årettadalen er svært krevende, noe som skyldes delvis at det er svært mange planter fordelt på et veldig stort areal og at budsjettet ikke strekker til - noe som medfører videre at ikke alle delforekomster kan bekjempes like nøye flere ganger gjennom sesongen. I tillegg dukker det stadig opp nye delforekomster i området som potensielt blir spredt gjennom dumping av hageavfall. Svært bratt terreng gjør det også tidskrevende å luke kjempespringfrø, ettersom det utelukker bruk av andre metoder som slått med ryddesag, sprøyting og kokende vanndamp.

Det anbefales å søke om mer tilskudd til prosjektet i 2024 slik at området kan bekjempes flere ganger til neste år. Luking eller slått med stuttljå vil antageligvis være den eneste metoden for bekjempelse i områder med svært bratt terreng, mye annen vegetasjon eller kun få individer av kjempespringfrø (lokalitet 2, 4, 6, 7, 8 og delvis 9). Det kan være mer kostnadseffektivt å bruke ryddesag på lokaliteter med svært mye kjempespringfrø og der terrenget tillater det (lokalitet 1, 3 og delvis 9, 10 og 11). Ved bruk av slått som metode er det veldig viktig at delforekomstene blir slått ned oftere da planterota forblir i jorda og kan dermed utvikle nye skudd hvis den ikke blir slått hver tredje uke fra juni til august/tidlig september.

I tillegg til aktiv bekjempelse av kjempespringfrø, anbefaler vi å sende ut informasjonsbrev til alle grunneiere i området for å informere om plantenes egenskaper og farer. Dette kan bidra til økt forståelse og aksept for bekjempelsesarbeidet, samtidig som det kan føre til færre ulovlige hageavfallsplasser. Et tiltak kan også være å sette opp forbudt-skilt i områder der hageavfall blir kastet av privatpersoner.

Kilder

Elven R, Hegre H, Solstad H, Pedersen O, Pedersen PA, Åsen PA og Vandvik V (2018). *Impatiens glandulifera*, vurdering av økologisk risiko. Fremmedartslista 2018. Artsdatabanken.

Fløystad, I., Bredeisen B. og Felin, T. (2009). Bekjempelse av kjempespringfrø. Kunnskapsblad fra FAGUS Rådgiving Nr. 05/2009 Årgang 6.

Høitomt, G. (2015) *Fremmede arter. Gjennomførte tiltak i og ved 9 verneområder i Oppland 2015* Kistefos Skogtjenester. Rapport nr. 16 -2015

Høitomt, G. (2013) *Bekjempelse av kjempespringfrø*

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS (DNV) ble etablert som et aksjeselskap i 2008 og eies av kommunene Nordre Land og Søndre Land. DNV tilbyr en rekke miljøfaglige tjenester og har opparbeidet betydelig kompetanse innenfor naturrestaurering, skjøtsel og naturtypekartlegging. Selskapet jobber for at naturmangfoldet ivaretas og brukes på en bærekraftig måte, og formidler dette gjennom nyskapende naturveiledning. Ved Dokkadeltaet naturreservat ligger «Våtmarkssenteret» med rullerende utstillinger og åpent for besøkende i sommermånedene.

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS Gamlevegen 84, 2879 ODNES Tel: +47 61 10 00 20 E-mail: post@dokkadelta.com www.dokkadeltaet.no

